

OSOBNOSŤ VO SVETLE FILOZOFIE

Vždy s nádejami sa očakávalo, že sa podarí vytvoriť most medzi filozofiou a psychológiou, ktorý by rovnako obohacoval psychológiu ako filozofiu, ktorý by nepokulhával v experimente, ani v matematickej logike. W. James nevytvoril spojivo, skôr rozpracoval obidva póly, a to časovo i obsahovo oddelene. Napokon vývoj jeho myšlienok oddelil filozofiu od psychológie viac než ich zblížil. Aproximácia pragmatizmu a behaviorizmu je skôr želaním ako faktom, najmä v ich novších podobách. Podobne W. Stern glorifikáciou osobnosti ako sui generis sklzol do personalistického funkcionalizmu a teológie a ateistické krídlo personalistiky uviazlo v metodologickej nepripravenosti alebo bolo zakryté vývojom filozofickej antropológie, odnože existencionalnej filozofie. Erich Fromm a vôbec neofreudizianizmus, vytvoril na báze freudizmu akoby filozofiu človeka modernej doby. Ich orientáciu môžeme označiť za personalistickú s akcentom na intrapsychické spracovanie vonkajších stimulov s uplatnením mechanizmov psychoanalýzy.

Na marxistickej báze naznačili koncepciu najdôležitejších otázok filozofickej antropológie autori Moskovskej akadémie vied v zborníku *Problémy človeka v súčasnej filozofii*. Systematické rozpracovanie, ktoré by zodpovedalo klasickým ideám učenia K. Marxa a V. I. Lenina v oblasti filozofie človeka, je komplikované problémom absorpcie súčasných aspektov priemyselnej civilizácie vo vzťahu k človeku. I keď si kniha Juraja Cígera *Normalita a mravnosť osobnosti* (nakladateľstvo Epocha, Bratislava 1970) nekladie za cieľ riešiť problematiku filozofickej antropológie, predsa veľmi často nespĺňa naše očakávanie najmä v istom a jasnom zázemí filozofie človeka. Problém prístupu filozofie a psychológie k človeku prirovnáva autor ku kopaniu tunela z dvoch strán vrchu. Pritom jeho postup a analýza problematiky svedčí skôr o tom, že sa nestre-

tol v prostriedku, ale skôr že minul svoj cieľ. Preto, hoci aj vyhlasuje, že „principiálna orientovanosť v metódach psychológie, či v psychológii a vo výsledkoch jej personologického, osobnosti sa týkajúceho výskumu, je preto vo filozofii nevyhnutnosťou“ (str. 68), sám túto požiadavku ani v metodológii, ani v prehľade o najnovších výskumoch psychológie osobnosti nespĺňa na takej úrovni, aby mohol prevažne (!) psychologizujúco písať o probléme osobnosti. Dalo by sa očakávať, že filozof pri pohľade na osobnosť našich dní prinesie nejaké nové pohľady najmä pri tvorivej konfrontácii psychologických a filozofických orientácií na človeka.

Najprv k otázke metodológie. Autor tvrdí, že „základné východisko psychologické metódy je idiagnostická analýza duševných procesov a stavov, ktorá nahrádza staršiu introspekciu“ (str. 71). Pritom naznačuje, akoby psychológia nepracovala s implikatívnym, materiálnologickým systémom. Pri všetkých úvahách o metodológii neberie do úvahy Piagetove epistemologické postupy, Eysenckovu metódu ortogonálnych faktorov osobnosti a Cattellovu alebo Guilfordovu metódu zošikmených faktorov. Nespomína ani graficko-topologickú metódu K. Lewina a metodológiu gestaltistov vôbec, ktorí práve najvýraznejšie spĺňajú autorovu požiadavku metodologického centrovania do pojmu totality osobnosti. Autor v tejto súvislosti hovorí: „filozofické riešenie problému osobnosti sa metodologicky líši od psychologického riešenia, lebo je uvedomelou analýzou problému osobnosti z hľadiska kategórie totality, ktorej základ filozofia presným logickým rozborom nachádza práve v sebazpoznávajúcom fakte logického vedomia“ (str. 8). Z povedaného vyplýva, že psychológia „neuveďmele“ analyzuje osobnosť z hľadiska „netotálneho“ človeka a základom jej analýzy nie je sebazpoznávajúci fakt logického vedomia. Je zřejmé,

že toto metodologické rozlíšenie je nesprávne. Sovietska škola (Rubinštejn a Miasiščev — okrem iného autor ich vôbec neuvádza v literatúre!) stavia svoju koncepciu psychológie osobnosti, podobne ako Levitov a Kovalev, na komplexnosti človeka, jeho schopnosti seba predmetného poznania uvedomelého. V tomto prípade mal autor asi na mysli nejakú psychológiu osobnosti, personológiu (?), ktorá už dávno nestojí v strede pozornosti bádateľov psychológie osobnosti.

Okrem týchto základných omylov v metodológii psychológie osobnosti vyskytuje sa v práci veľa významných nesprávnych detailov, ako napr. zaradenie R. B. Cattella (str. 66) medzi psychiatrov, ktorí začínali so psychologickou diagnózou, keď Raymond B. Cattell je psychológ, jeden z najvýznamnejších v psychológii osobnosti, kým v začiatkoch, na prelome storočí išlo skôr o J. Mc K. Cattella, ktorý začínal ako psychiatier v diagnostike osobnosti. Raymond B. Cattell (a nie ako je chybné uvedené v knihe s jedným „l“ alebo v literatúre s jedným „t“) sa narodil roku 1905 v Devonshire, teda vtedy, keď sa už v psychodiagnostike začalo robiť. R. B. Cattell je teraz psychológ (a nie psychiatier!) na Univerzite v Illinois!

Podobne je nesprávny údaj o Minnesotskom teste, ktorý má 550 otázok, a nie 504 symptómov, ako udáva autor (str. 67) a má 9 klinických škál (a nie psychiatrických!) a 4 škály validity! A dali by sa uvádzať i ďalšie príklady „metodických a metodologických“ omylov.

Ešte závažnejšie sú chyby v obsahovo-teoretickej koncepcii knihy. Prvá pripomienka sa týka zamerania knihy. V názve autor sľubuje analýzu normality a mravnosti osobnosti, tento sľub nespĺňa; píše 150 strán o teóriách osobnosti, problémoch, koncepciách o typológiách, a len asi 50 strán venuje problematike normality a etiky! Dá sa predpokladať, že autor chcel písať o normalite a mravnosti osobnosti, ale písal o osobnosti, a napokon

v náhlivosti akoby pridal kapitoly o normalite a etike osobnosti.

Druhá pripomienka sa týka podstaty najrozsiahlnejšej časti knihy, a to teórii a náhľadov na osobnosť. Autor na 150 stránkach opisuje väčšinou staršie (!) riešenia a pokusy o teóriu osobnosti, a to nielen koncepcie, ale práve tak pojmové, kategoriálne ostáva v začiatkoch skúmania osobnosti. Tak napr. autor tvrdí, že „jadrom osobnosti je charakterologická štruktúra pohotovostí...“ (str. 81), pritom analyzuje adekvátne iba pojem štruktúry ako rámca, formy existencie charakterologických pohotovostí. Kým píše o nich, teda vlastne o obsahu charakterologického jadra, neprekonáva kretschmerovsko-klaugesovské chápanie tohto pojmu, nehovoriac o tom, že málo bral do úvahy sovietsku charakterologickú školu. Používa starší pojem vôle bez bližšej analýzy tohto pojmu, ktorý v niektorých novších teóriách osobnosti znie už archaicky, napr. v Cannonovej — Bardovej teórii aktivácii. Vyhol sa jednému z najťažších problémov osobnosti, a to vzťahu vedomého a nevedomého. I keď časť uvedomelých psychických procesov rozoberá od str. 84 do 97.

Pod dimenziami osobnosti (str. 127) má na mysli také dimenzie, ako je napr. primitivita, elementárna normalita, kultúrnosť osobnosti — teda dimenzie, ku ktorým nedospela ani jedna psychologická analýza osobnosti. Ďalší dôležitý problém psychológie osobnosti, a to vzťah kategoriálna k dimenzionalite neanalyzuje, ani neberie do úvahy v kapitole o dimenziách základné dimenzionálne teórie osobnosti, ako napr. Guilforda, R. B. Cattella, ba ani Eysencka. Ignoruje ich metódu faktorovej analýzy a stanovuje ojedinelé faktory v histórii psychológie osobnosti. Typická pre zastaranosť prehľadu o typológiách osobnosti je VI. kapitola — kapitola o typológiách osobnosti. Všimá si Sprangera, Junga, Jaenschu, Hippokrata, Pavlova, z Eysencka si všimá jeho biotyp a zabudol na celú Eysenckovu diskusiu s Guilfordom o probléme typu. Ďalej uvádza Kretsch-

mera, Sheldóna, Freuda, Heymansa a Wiersma a Fouillého. Tým končí výpočet zastaraných (okrem Eysencka) typológií, ktoré sa dnes v psychológii osobnosti označujú za skutočne archaicko-začiatocnicke. Vynechal podstatné a živé typológie, napr. školy neobehavioristov (Hull, Skinner, Tolman); neofreudizmu (Thompson, Fenickel, Erikson, Alexander, Kardiner, Fromm, Horneyová); z teórií faktorových analýz osobností ušli jeho pozornosti typológie a autori, ako R. B. Cattell, Guilford, Kelley a i., nevšíma si sovietsku školu Rubinštejna a Miasiščeva; ba ani v starých typológiách nebol konzekventný, lebo celkom pozabudol na významný prínos školy gestaltistov, konkrétne K. Lewina. Viem, že niekedy znie ako plané kliše vytýkať, čo v knihe nie je — v tomto prípade si však myslím, že autor zabudol na podstatné myšlienky, teórie, znalosti v oblasti psychológie osobnosti, a teda jeho kniha, jej podstatná časť, stavia na zastaranom, prekonanom chápaní psychológie osobnosti.

Dalo by sa uviesť ešte viac nejasností z hľadiska modernej psychológie. Napr. pojem konformity, ako ho používa autor, nie je vôbec v psychológii, ani sociálnej psychológii, ba ani vo filozofickej antropológii známy; nekonformnosť je podľa neho totožná s abnormitou (!) (str. 98). Zrejme autor nepozná jedno zo základných

diel v otázkach konformity, a to knihu E. L. Walkera a R. W. Heynsa *An Anatomy for Conformity*, kde by sa dočítal o eufunkčnosti a disfunkčnosti konformity a o ďalších súvislostiach. Ďalej podľa autora napr. vývoj v intenciách fylogenetické tendencie je kritériom normality — zdá sa, že definuje neznáme neznámym.

Okrem spomínaných problémov je kniha zle viazaná, v zozname literatúry autorov napr. neuvádza vôbec Rubinštejna, uvádza Frommova druhoradá a staršiu knihu, Guilfordovu knihu o základoch štatistiky v psychológii a výchove, ale vôbec nie ich najvýznamnejšie diela, napr. Guilfordovu *Personality* atď.

Záverom: Myslím, že ak kniha bola určená na poučenie, tak dáva len neúplný prehľad o problematike do druhej svetovej vojny a niekoľko subjektívnych úvah autora, vôbec neobjavených a neprinašajúcich nič nové, okrem niektorých menej zaužívaných termínov, ako napr. personológia, reaktivita a pod. Podľa mojej mienky radšej sa nemáme púšťať do kopania tunelov, keď nie sme oboznámení s problematikou kopania tunelov, lebo sa nám môže stať, že sa minieme cieľa alebo nás zasype.

Miron Zelina

ZNAMENITÁ FILOZOFICKÁ BIBLIOGRAFIA

Aj keď azda nie je bežným zvykom recenzovať v tom časopise rozličné vydania *bibliografických* prírúčiek, ročníkov a časopisov z oblasti filozofie, predsa len sa nazdávam, že posledný ročník bibliografického časopisu *Bibliographie Philosophie*, venovaného filozofickým prácam, si zaslúži našu pozornosť. Časopis *Bibliographie Philosophie* vychádza raz za dva mesiace v Nemeckej demokratickej republike a vy-

dáva a rediguje ho Ústredie pre filozofickú informáciu a dokumentáciu v Inštitúte pre spoločenské vedy pri Ústrednom výbore Jednotnej socialistickej strany Nemecka v Berlíne.* Na spracúvaní jednotlivých bibliografických údajov sa zúčastňujú jednak filozofi špecialisti v určitých oblastiach filozofie, jednak kolektívy pracovníkov vedeckých knižníc v Nemeckej demokratickej republike.

* *Bibliographie Philosophie*, Jahrgang 2, 1968, vyd. Zentralstelle für die philosophische Information und Dokumentation im Institut für Gesellschaftswissenschaften beim ZK der SED, Berlin.